

**MAŁOPOLSKIE
OBSERWATORIUM**
POLITYKI SPOŁECZNEJ

POMOC SPOŁECZNA w 2009 roku

Część raportu:
Województwo Małopolskie 2010

Kraków, sierpień 2010

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

SPIS TREŚCI:

I. BENEFICJENCI POMOCY SPOŁECZNEJ.....	2
II. BAZA POMOCY SPOŁECZNEJ	13
1. Jednostki organizacyjne pomocy społecznej	13
2. Kadra pomocy społecznej.....	17
3. Pracownicy socjalni	19
III. FINANSOWANIE POMOCY SPOŁECZNEJ	22

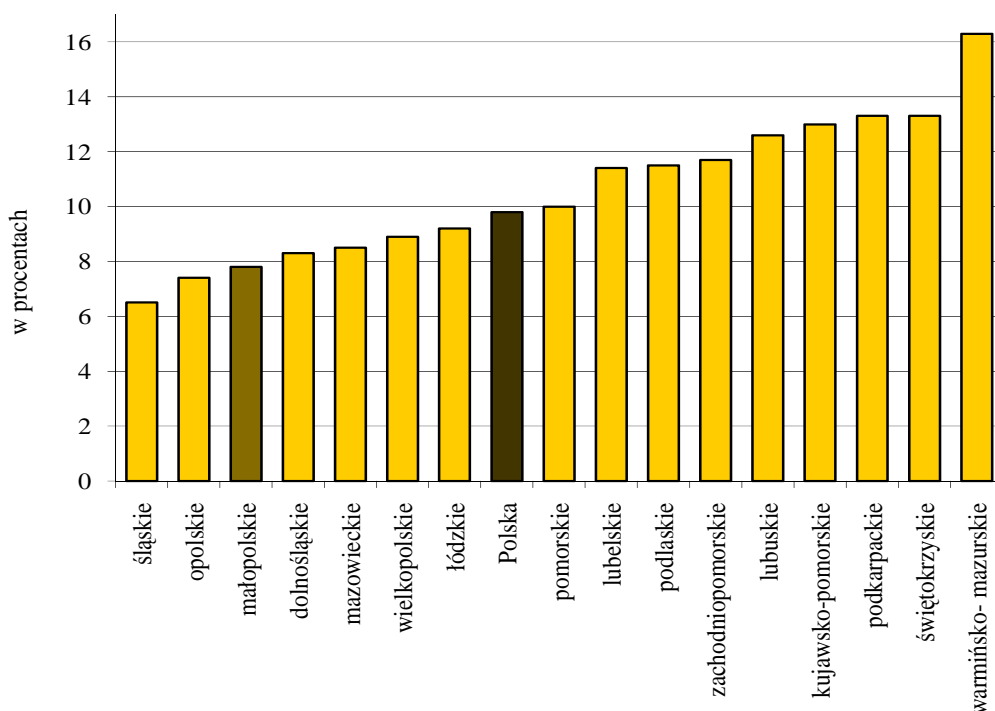
I. BENEFICJENCI POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomocą społeczną obejmowane są osoby i rodziny, które nie są w stanie – wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości – przezwyciężyć trudnych sytuacji życiowych. Zadaniem pomocy społecznej jest wspieranie tych osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka przez podejmowanie działań dążących do życiowego usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem¹.

Pomoc społeczna organizowana w celu ochrony interesów najsłabszych grup społecznych polega przede wszystkim na przyznawaniu i wypłacaniu świadczeń finansowych, udzielaniu świadczeń niepieniężnych (oferowanych bez względu na osiągnięty dochód) takich jak: praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne czy interwencja kryzysowa, a także na prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej.

W 2009 r. w Polsce pomocą społeczną objęto 3 737 808 osób², co stanowi 9,8% ludności kraju. W województwie małopolskim odsetek ten jest mniejszy o 2 punkty procentowe i wynosi 7,8% mieszkańców regionu, co daje Małopolsce trzecią pozycję w kraju (po województwach: śląskim i opolskim), znacznie korzystniejszą od przeciętnej dla Polski. W 2009 r. świadczeniami objęto 85 006 małopolskich rodzin, a tym samym 257 279 osób w tych rodzinach.

Wykres X. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności kraju i regionów w 2009 roku

Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie mieszkańców (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną - świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

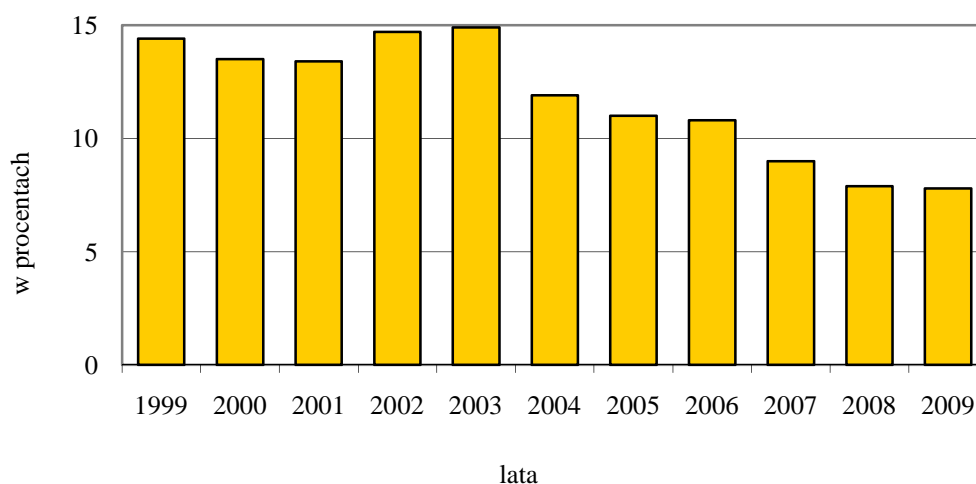
Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych sprawozdania Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej - MPIPS-03 - Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej - pieniężnych, w naturze i usługach (I – XII 2009) oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

¹ Artykuł 2 i 3 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

² Liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców.

Omawiany wskaźnik dla Małopolski jest mniejszy o 0,1% punktu procentowego niż przed rokiem, kiedy wyniósł on 7,9%. Analizując wcześniejsze lata zwraca uwagę stałe jego obniżanie się (od 2003 r.). W roku 2006 ze świadczeń pomocy społecznej skorzystało 10,8% mieszkańców regionu, w roku 2004 - 11,9%. Natomiast w 2002 r. wskaźnik ten wynosił 14,7%, a w roku 2000 – 13,5%. Przy czym zaznaczyć należy, iż do roku 2004 katalog świadczeń pomocy społecznej był znacznie szerszy i obejmował formy pomocy, które aktualnie są elementami systemu ubezpieczeń społecznych i świadczeń rodzinnych. Ponadto w roku 2009 – po weryfikacji³ – kryteria dochodowe uprawniające do świadczeń z pomocy społecznej pozostały na poziomie z roku 2006.

Wykres X. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności województwa małopolskiego w latach 1999 – 2009

Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie mieszkańców województwa (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną - świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r. oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

Należy zauważyć, iż w 2009 r. zwiększyła się liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej (po raz pierwszy od 2007 r. i drugi raz w okresie lat 2004 - 2009), a spadek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców (od której liczona jest średnia) w stosunku do roku poprzedniego był tylko nieznacznie niższy (o 2 647 osób). W porównaniu z wcześniejszymi okresami różnica ta wyniosła: pomiędzy latami 2008 i 2007 – 36 124 osoby, a pomiędzy latami 2007 i 2006 – 58 653 osoby.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 lipca 2009 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej.

Tabela X. Liczba rodzin i osób objętych pomocą społeczną w Małopolsce w latach 1999 – 2009

LATA	liczba osób, którym przyznano świadczenie	liczba rodzin		liczba osób w rodzinach	liczba mieszkańców województwa	% mieszkańców województwa
		ogółem	w tym: na wsi			
1999	158 177	119 821	b. d	463 795	3 222 525	14,4%
2000	156 861	115 570	64 379	453 468	3 233 800	13,5%
2001	158 060	116 446	65 676	433 831	3 240 928	13,4%
2002	187 685	128 853	71 668	476 792	3 240 901	14,7%
2003	196 172	132 670	75 128	485 794	3 252 949	14,9%
2004	157 382	104 483	57 324	385 690	3 252 949	11,9%
2005	166 852	100 763	53 618	359 866	3 260 201	11,0%
2006	183 720	103 298	53 151	354 703	3 271 206	10,8%
2007	157 429	91 337	49 186	296 050	3 279 036	9,0%
2008	143 420	82 865	44 199	259 926	3 287 136	7,9%
2009	143 790	85 006	44 795	257 279	3 298 270	7,8%

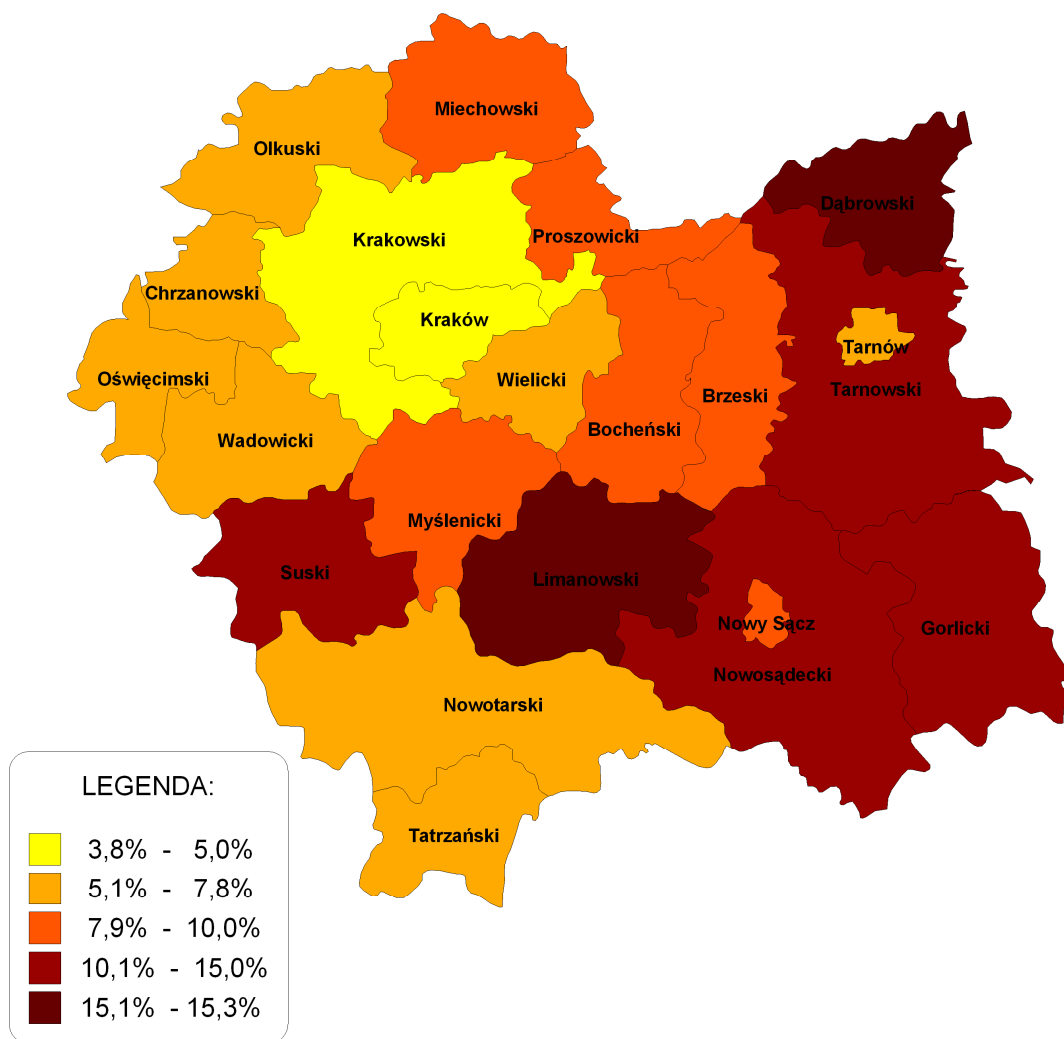
Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r. oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

Odsetek mieszkańców Małopolski korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w stosunku do wszystkich mieszkańców (7,8%) nie odzwierciedla sytuacji w całym regionie, gdyż jest wartością uśrednioną. Sytuacja w tym obszarze w poszczególnych powiatach województwa jest zróżnicowana. W niektórych z nich wskaźnik ten osiąga wartości niższe, w innych przewyższające przeciętną dla regionu.

Najkorzystniejszą sytuację pod tym względem - tak, jak i w latach poprzednich - odnotowano w Krakowie (3,8%, o 0,1% mniej niż przed rokiem) oraz powiecie krakowskim ziemskim (4,8% tj. na poziomie sprzed roku). Najmniej korzystna sytuacja w tym zakresie, podobnie jak rok wcześniej, dotyczy powiatów: gorlickiego, nowosądeckiego, limanowskiego i dąbrowskiego (odpowiednio: 14,9% - spadek o 0,4%; 15,0% - na poziomie sprzed roku; 15,1% - spadek o 0,7%; 15,3% - spadek o 0,1%). Powyżej średniej dla regionu (7,8%) pozostaje 10 małopolskich powiatów (o 1 powiat mniej niż przed rokiem⁴), poniżej przeciętnej dla Małopolski 12 powiatów (o 1 więcej niż w 2008 roku).

⁴ Pomiędzy rokiem 2008 i 2009 omawiany wskaźnik dla Nowego Sącza zwiększył się z 7,3 do 7,9%.

Mapa nr X. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności powiatów Małopolski w 2009 roku

Odsetek liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie ludności danego powiatu (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną, świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 (stan na dzień 31 XII 2009 r.) oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

Mapa problemów społecznych, sporządzona na bazie danych określających odsetek mieszkańców pobierających świadczenia z pomocy społecznej w danym powiecie nadal pokrywa się z terytorialnym zróżnicowaniem stopy bezrobocia w Małopolsce w przypadku powiatów o najmniej korzystnych wskaźnikach. Powiaty o najwyższej stopie bezrobocia w roku 2009 lokowały się następująco: dąbrowski (18,9%), limanowski (18,5%), nowosądecki (17,2%), gorlicki (15,1%). Natomiast w Krakowie stopa bezrobocia dla roku 2009 wyniosła 4,2% (najniższa stopa bezrobocia w regionie) przy średniej dla województwa 9,7%⁵.

Największą grupę rodzin korzystających z pomocy społecznej stanowiły w 2009 r. (podobnie jak w latach poprzednich) rodziny z dziećmi (45,0%). Jednak udział procentowy tej grupy rodzin w populacji korzystających z pomocy społecznej z roku na rok maleje.

⁵ „Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2009”, Kraków 2010 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

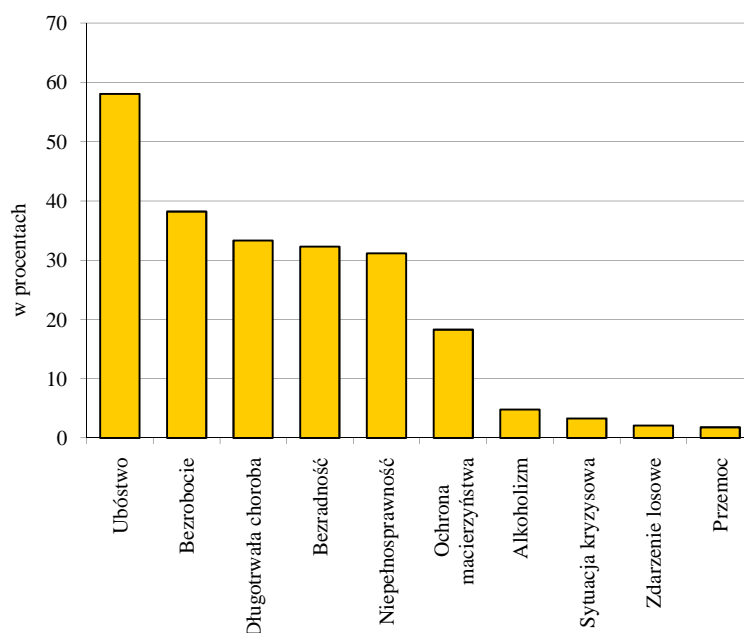
W 2006 roku rodziny z dziećmi stanowiły 53% ogółu rodzin korzystających z pomocy społecznej, w 2007 roku – 47,7%, a w 2008 r. – 45,3%. Między 2008 i 2009 rokiem liczba rodzin z dziećmi wśród klientów pomocy społecznej zmniejszyła się jedynie o 849, ale już pomiędzy 2007 i 2009 rokiem liczba ta jest mniejsza o prawie 7,9 tysiąca, a od 2006 r. zmniejszyła się o prawie 23,5 tysiąca rodzin.

W grupie rodzin z dziećmi, które skorzystały ze świadczeń pomocy społecznej w 2009 roku 40,9% to rodziny wielodzietne⁶ (o 1,6% mniej niż w 2008 r.), a 29,3% rodziny niepełne (o 0,3% więcej niż w roku ubiegłym).

Natomiast rodziny emerytów i rencistów w roku 2009 stanowiły 24,7% ogółu rodzin korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce i jest to o 0,2% mniej niż w 2008 roku.

Powody udzielania pomocy społecznej określa Ustawa o pomocy społecznej⁷. Wśród kilkunastu powodów, jakie są wymienione w Ustawie w Małopolsce można wyróżnić problemy, które w ciągu ostatnich lat są dominujące. W 2009 r. najczęstszą przyczyną udzielania pomocy było ubóstwo (58,1% ogółu klientów pomocy społecznej). Do głównych powodów przyznawania świadczeń zaliczyć można także: bezrobocie (38,2%), długotrwałą chorobą (33,3%), bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (32,3%), niepełnosprawność (31,2%), czy potrzebę ochrony macierzyństwa (18,3%). Znacznie rzadziej (od 4,8% do 1,8%) powodem przyznania pomocy były sytuacje związane z alkoholizmem i przemocą w rodzinie, czy sytuacją kryzysową i zdarzeniami losowymi.

Wykres X. Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w województwie małopolskim w 2009 r.

Odszetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (1. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 r. (stan na dzień 31 XII 2009 r.).

⁶ Za rodziny wielodzietne uznano rodziny posiadające troje lub więcej dzieci.

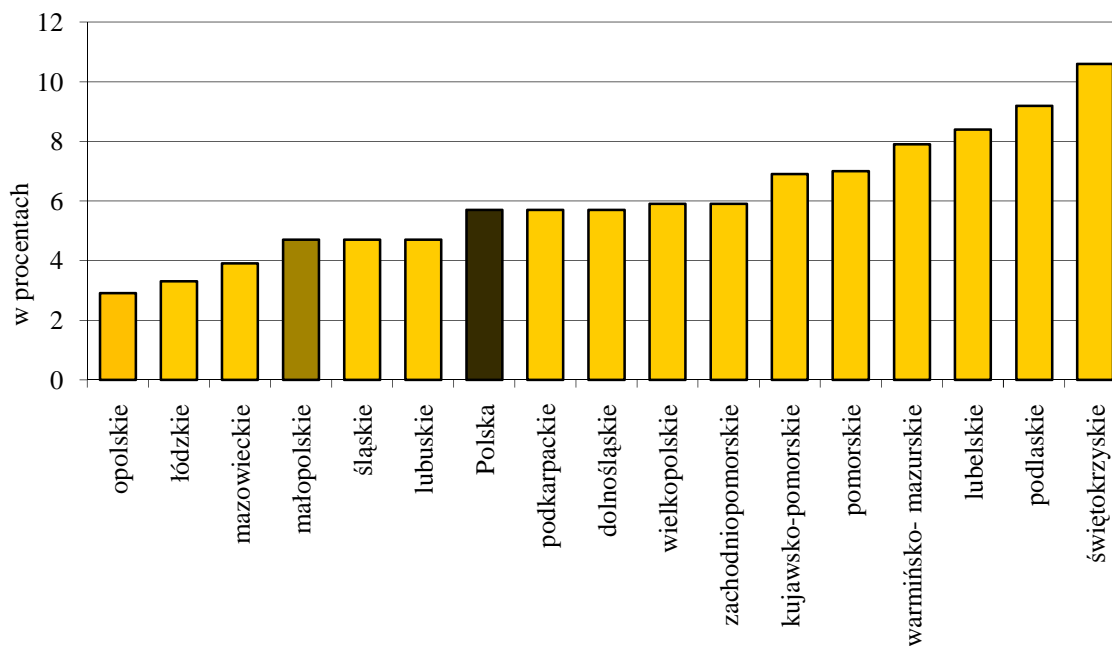
⁷ Artykuł 7 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Natomiast wśród najrzadziej pojawiających się w roku 2009 powodów przyznawania pomocy znajdują się, podobnie jak w ubiegłych latach: sieroctwo, trudności w przystosowaniu się do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze, a także narkomania, bezdomność i problemy po opuszczeniu więzienia (od 0,9% do 0,1% ogółu klientów pomocy społecznej w regionie).

Biorąc pod uwagę przyczyny udzielania pomocy społecznej w ostatnich latach, można zauważyć w 2009 r. nieznaczny wzrost udzielonej pomocy z tytułu bezrobocia (o 1,1% w porównaniu z rokiem 2008), po dwóch latach spadku odsetka udzielanej pomocy z tego powodu (w 2008 r. w stosunku do roku 2007 o 5%, a do 2006 r. o 11,1%). Pomiedzy rokiem 2008 i 2009 zwiększył się również (o 1,2%) odsetek osób, którym przyznano świadczenia z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (z 31,1% do 32,3%). Niewielka tendencja wzrostowa dotyczy także przyznawania świadczeń z powodu zdarzenia losowego (o 1,4%; z 0,7% na 2,1%). Nieznacznie zmniejszył się natomiast w 2009 r. odsetek klientów pomocy społecznej, którym udzielono pomocy z powodu ubóstwa (o 2,3% w stosunku do roku 2008, a o 4,3% w porównaniu do 2007 r. i o 13,5% – do 2006 r.). Jednak, mimo tego, że z roku na rok spada odsetek klientów, dla których podstawową przesłanką udzielenia pomocy społecznej jest ubóstwo, przyczyna ta jest, jak wcześniej wykazano, wciąż najczęstszym powodem udzielania pomocy społecznej w Małopolsce, podobnie jak w całym kraju.

Liczba klientów pomocy społecznej, otrzymujących świadczenie z powodu ubóstwa (podobnie jak z innych powodów) pozwala ocenić jaka część mieszkańców danego terenu korzysta z systemu pomocy społecznej. Jednak pomocą społeczną nie zawsze obejmowane są wszystkie osoby dotknięte problemem ubóstwa. Głównymi miernikami poziomu ubóstwa w Polsce są: minimum egzystencji, minimum socjalne oraz tzw. ustawowa granica ubóstwa.

Wykres X. Odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji w kraju i regionach w 2009 r.

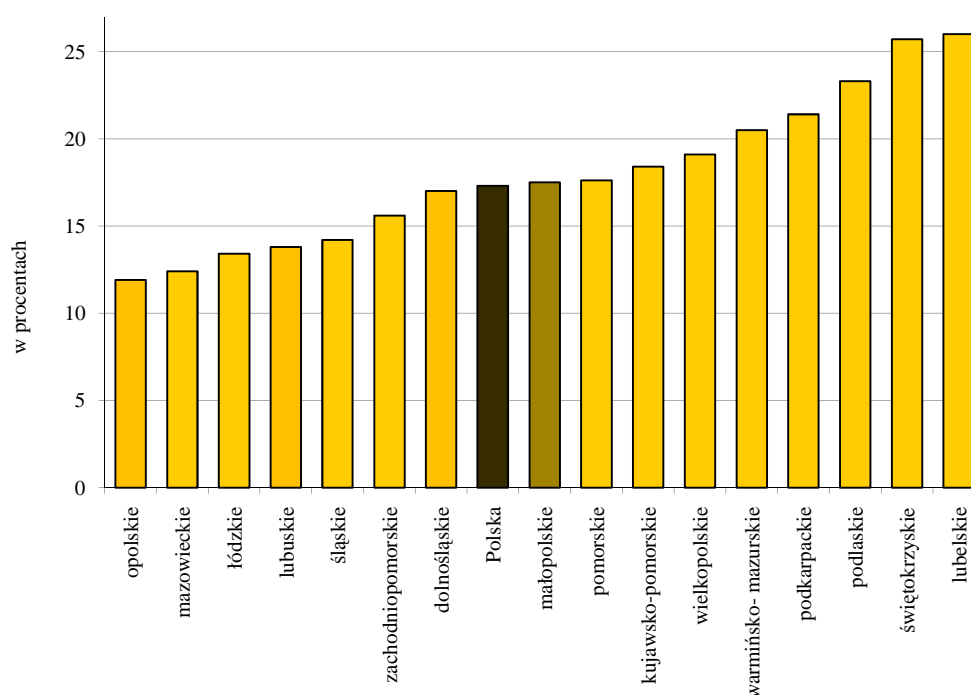

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

W absolutnym podejściu do problemu ubóstwa określa się granicę ubóstwa skrajnego (tzw. minimum egzystencji, biologiczne). Za osoby ubogie uznawane są te, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe i których brak może powodować biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. W 2009 r. według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) dokonywanego na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych, poniżej minimum egzystencji (granicy ubóstwa skrajnego) w województwie małopolskim znalazło się 4,7% ogółu mieszkańców, podczas gdy w całym kraju – 5,7%⁸ ludności. Wskaźnik dla Małopolski daje jej czwartą pozycję w Polsce pod tym względem.

W podejściu zwanym relatywnym ubóstwo postrzegane jest jako dystans między poziomem życia poszczególnych grup ludności. Za ubogie uznawane są osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 50% średnich wydatków (ekwiwalentnych) gospodarstw domowych w danym kraju. Uważa się, że poziom życia tych osób jest znacznie niższy niż pozostałych członków danego społeczeństwa. Jak wynika z szacunków GUS⁹ w Małopolsce w 2009 r. 17,5% mieszkańców dotykało tak rozumiane ubóstwo. W skali całego kraju nasz region plasuje się nieco poniżej średniej - 17,3% (8 pozycja na tle regionów).

Wykres X. Odsetek osób żyjących poniżej granicy ubóstwa relatywnego w kraju i regionach w 2009 r.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

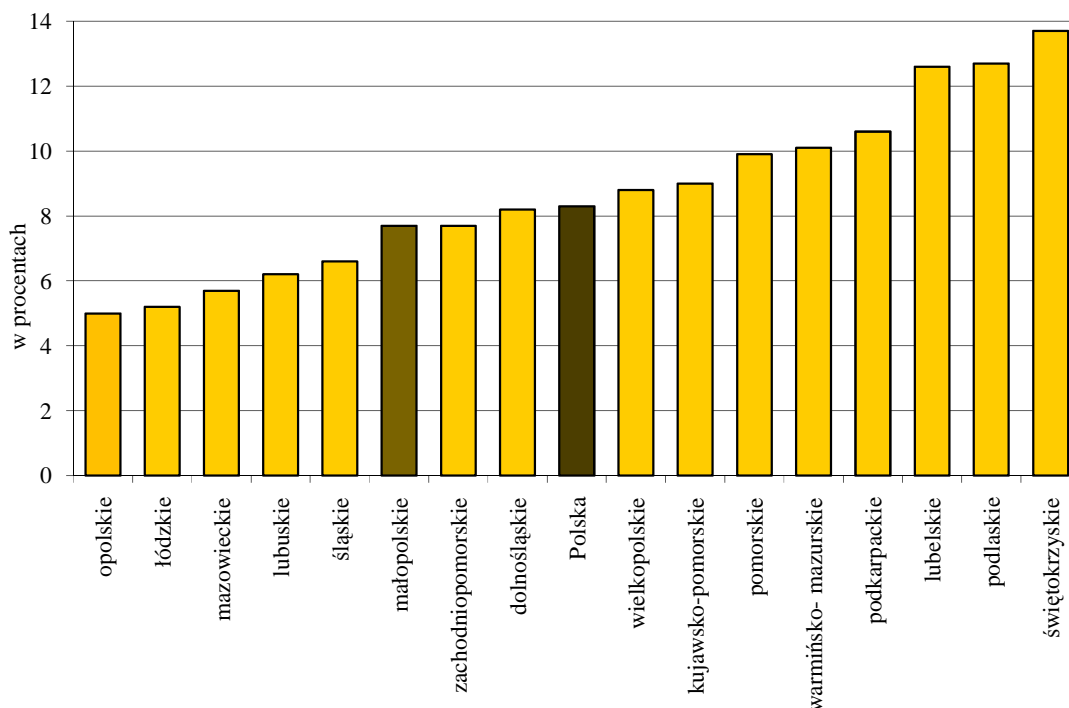
Natomiast ustawową granicę ubóstwa stanowi kwota dochodu uprawniająca, zgodnie z obowiązującą Ustawą o pomocy społecznej, do ubiegania się o świadczenia z pomocy społecznej. W 2009 r. kryterium dochodowe uprawniające do korzystania ze świadczeń

⁸ Dane Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

⁹ Dane Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

z pomocy społecznej wynosiło dla osoby samotnie gospodarującej 477 zł, a dla osoby żyjącej w rodzinie 351 zł. W Małopolsce w 2009 r. osób mających do dyspozycji w swoich budżetach domowych kwotę niższą od tzw. kryterium dochodowego było 7,7%, podczas gdy odsetek mieszkańców całego kraju będących w takiej sytuacji, w analogicznym okresie, wyniósł 8,3%¹⁰. Tak obliczony wskaźnik lokuje województwo małopolskie na pozycji korzystniejszej niż przeciętna dla kraju.

Wykres X. Odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa w kraju i regionach w 2009 r.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

Jednym z ważniejszych obszarów działania pomocy społecznej jest praca socjalna świadczona przez jednostki pomocy społecznej na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym bez względu na osiągnięty dochód. Jest ona prowadzona w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej.

W roku 2009 małopolskie ośrodki pomocy społecznej objęły pracą socjalną 20 578 rodzin¹¹. Było to o 1 308 mniej niż przed rokiem, a prawie 6 698 rodzin mniej niż w roku 2006. Łącznie takim wsparciem objęto 52 794 osoby w rodzinach (o 2 215 osoby mniej niż w 2008 r. i o ponad 23 tysiące osób mniej niż 2006 r.). Zmniejszające się wsparcie w postaci pracy socjalnej związane jest z ogólnie zmniejszającą się liczbą osób i rodzin obejmowanych pomocą społeczną.

Praca socjalna może być prowadzona m. in. poprzez zawiązanie kontraktu socjalnego pomiędzy pracownikiem socjalnym a osobą korzystającą z pomocy społecznej. Poprzez kontrakt socjalny możliwe jest określenie sposobu współdziałania w rozwiązywaniu problemów osoby znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej, a przez to umożliwienie aktywizacji społeczno – zawodowej oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

¹⁰ Dane Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

¹¹ Pomoc udzielona wyłącznie w postaci pracy socjalnej.

W 2009 r. w Małopolsce zawarto łącznie kontrakty socjalne z 3 868 osobami w 2 850 rodzinach.

Odrębny obszar działań systemu pomocy społecznej to prowadzenie placówek pomocowych różnego typu. W roku 2009 z oferty małopolskich placówek skorzystało łącznie 42 874 mieszkańców. Liczba osób korzystających w 2009 r. z usług placówek pomocowych w Małopolsce była niższa o ponad 1,7 tysiąca niż w 2008 r. i o 679 w porównaniu z rokiem 2006 r.

Tabela X. Jednostki pomocy społecznej o zasięgu lokalnym i ponadgminnym finansowane z budżetu gmin i powiatów Małopolski ze środków na pomoc społeczną w roku 2009

Rodzaj jednostki	liczba jednostek	liczba miejsc*	liczba korzystających**
domy pomocy społecznej	87	7 536	8 109
rodzinne domy pomocy	3	19	18
ośrodki wsparcia	103	4 951	6 071
jednostki specjalistycznego poradnictwa	11	0	3 787
mieszkania chronione	46	165	138
ośrodki interwencji kryzysowej	15	152	9 667
ośrodki adopcyjno - opiekuńcze	6	0	3 560
placówki opiekuńczo - wychowawcze	123	4 522	7 429

*wg statutu

** rzeczywista liczba osób korzystających z miejsc lub porad.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 r. (stan na dzień 31 XII 2009 r.).

Ze wsparcia placówek pomocowych o charakterze dziennym skorzystało w 2009 r. łącznie 11 594 dzieci i osób dorosłych, z czego ośrodki wsparcia (m.in. środowiskowe domy samopomocy dla osób psychicznie chorych, dzienne domy pomocy dla osób starszych, ośrodki dla osób bezdomnych, jadłodajnie) objęły pomocą łącznie 6 071 osób dorosłych (o 80 więcej niż w 2008 r., ale o 57 osób mniej niż w 2006 r.). Natomiast z zajęć organizowanych przez dzienne placówki opiekuńczo - wychowawcze (świetlice, ogniska i kluby) zapewniające opiekę i wychowanie, a także wspierające działania rodziców w sprawowaniu opieki, skorzystało w 2009 roku 5 523 dzieci i młodzieży (o 896 więcej niż rok wcześniej i o 1 802 więcej niż w roku 2006).

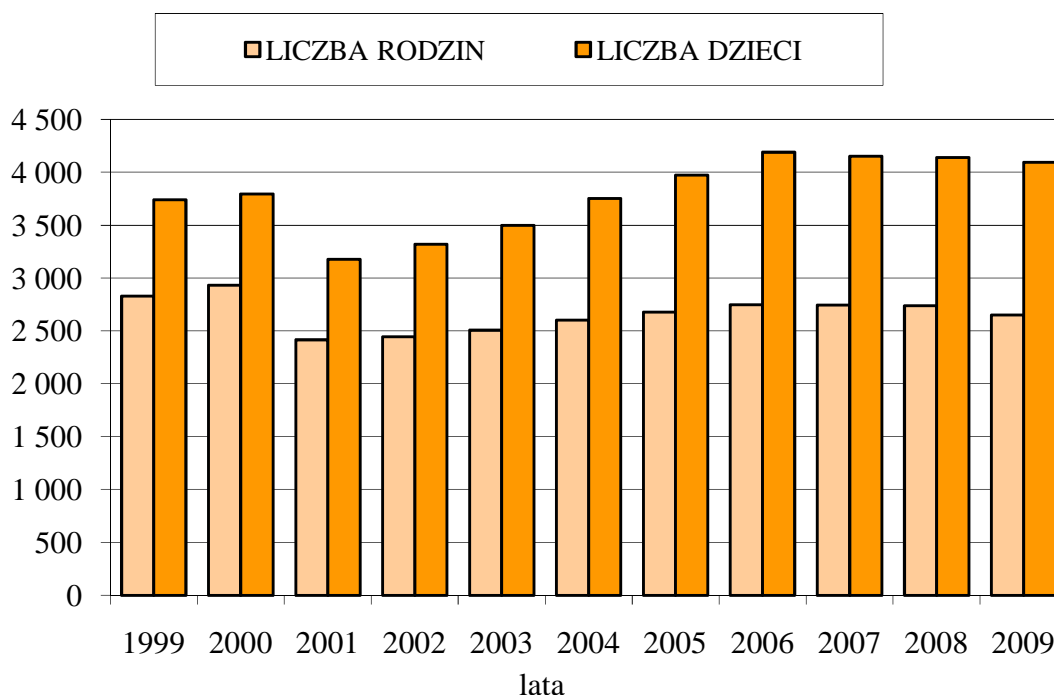
Jednostki o charakterze doradczym w 2009 roku objęły wsparciem łącznie 17 014 osób (o 2 549 mniej niż rok wcześniej i o 1 984 mniej niż w 2006), w tym:

- jednostki specjalistycznego poradnictwa objęły swym oddziaływaniem 3 787 osób (o 588 mniej niż w 2008 r. i o 344 mniej niż w 2006 r.);
- małopolskie ośrodki interwencji kryzysowej udzieliły wsparcia w 2009 r. 9 667 mieszkańcom regionu (o 233 osób mniej niż w 2008 r. i o 494 więcej niż w 2006 r.);
- z usług ośrodków adopcyjno – opiekuńczych skorzystało 3 560 osób (aż o 1 728 mniej niż w poprzednim roku i o 2 134 niż w roku 2006).

W całodobowych placówkach pomocowych (domach pomocy społecznej, stacjonarnych placówkach opiekuńczo – wychowawczych i rodzinach zastępczych) w 2009 r. przebywało łącznie 14 110 osób (dzieci i osób dorosłych), o 199 osób mniej niż w roku ubiegłym, a o 513 mniej niż w 2006 r. Jeżeli chodzi o poszczególne typy tych placówek, w domach pomocy

społecznej przebywało 8 109 osób w podeszłym wieku, przewlekle psychicznie chorych, dorosłych i dzieci niepełnosprawnych intelektualnie (o 70 osób mniej niż 2008 r. i o 174 osoby mniej niż w 2006 r.). W stacjonarnych placówkach opiekuńczo – wychowawczych przebywało 1 906 dzieci (o 84 mniej niż przed rokiem i 243 niż w 2006 r.). Natomiast w 2 649 rodzinach zastępczych¹² funkcjonujących w 2009 r. w Małopolsce wychowywało się 4 095 dzieci (o 45 mniej niż w 2008 r. i o 96 niż w 2006 r.).

Wykres X. Liczba rodzin zastępczych i dzieci w rodzinach zastępczych w Małopolsce w latach 1999 – 2009

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

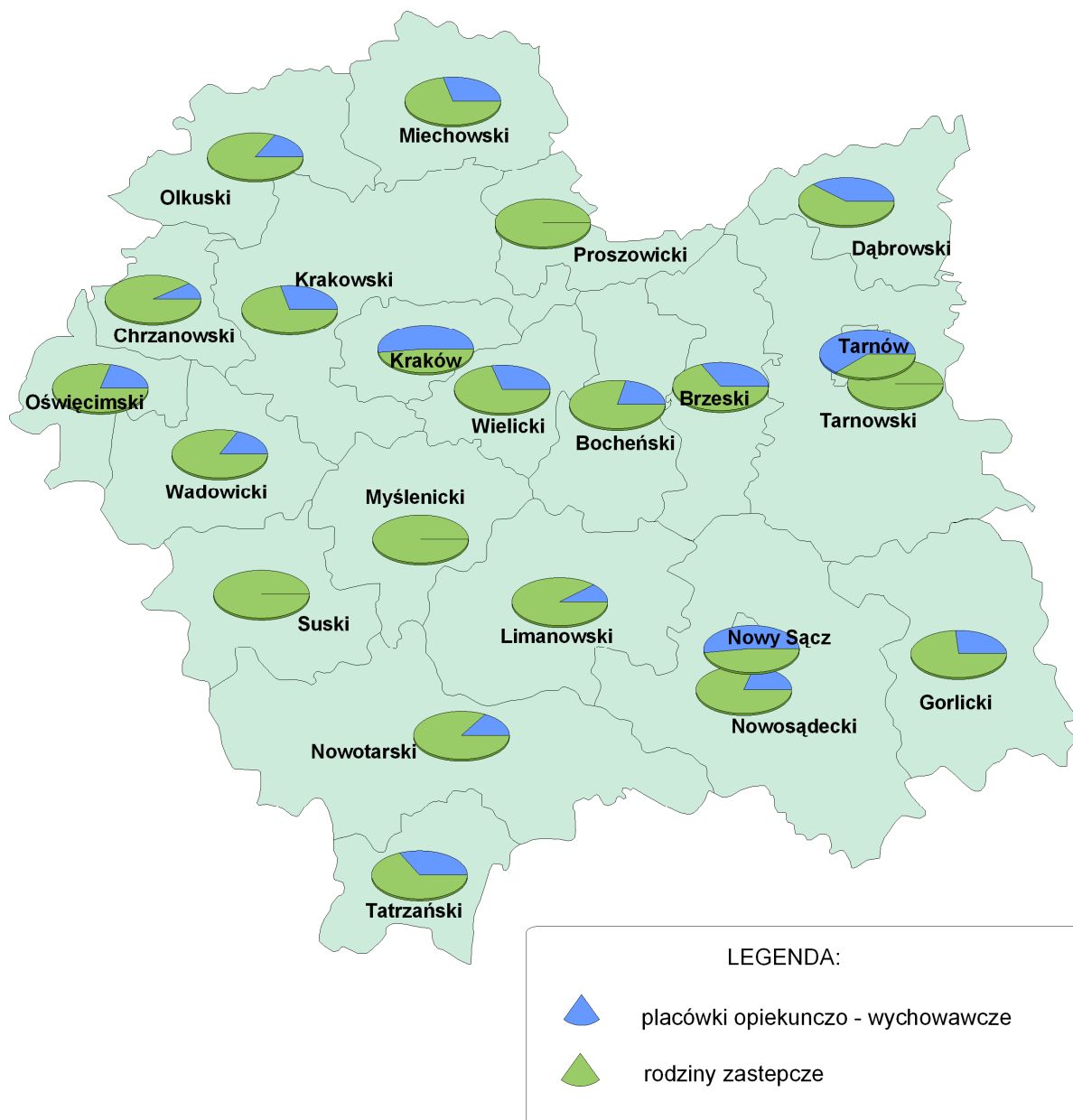
W 2009 r. dzieci wychowujące się w rodzinach zastępczych w regionie stanowiły ponad 68% ogółu najmłodszych mieszkańców Małopolski pozbawionych opieki rodzicielskiej.

Analizując dane dla poszczególnych powiatów Małopolski można zauważyć, iż w 15 powiatach ziemskich i trzech powiatach grodzkich funkcjonują całodobowe placówki opiekuńczo – wychowawcze. Dzieci, dla których nie znaleziono rodzicielstwa zastępczego z pozostałych czterech powiatów (na terenie których placówki takie nie działają) są umieszczane w placówkach opiekuńczo - wychowawczych w powiatach ościennych.

Należy zauważyć, iż w w/w 18 powiatach prowadzących zarówno placówki opiekuńczo – wychowawcze, jak i rodziny zastępcze proporcja liczby dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych i placówkach jest zróżnicowana. W 8 z nich grupa dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych wynosi od 80% do 94% ogółu dzieci wychowujących się poza rodziną (w rodzinach zastępczych i domach dziecka łącznie). Są to powiaty: bocheński, oświęcimski, nowosądecki, wadowicki, olkuski, nowotarski, limanowski i chrzanowski.

¹² Rodziny zastępcze są formą zapewnienia opieki i wychowania dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. Pełnienie funkcji rodziny zastępczej może być powierzone małżonkom lub osobie niepozostającej w związku małżeńskim pod warunkami określonymi w Ustawie o pomocy społecznej.

Mapa nr X. Liczba dzieci w rodzinach zastępczych w stosunku do wszystkich dzieci wychowywanych w Małopolsce poza rodziną (w placówkach opiekuńczo - wychowawczych i rodzinach zastępczych) w 2009 r.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 (stan na dzień 31 XII 2009 r.).

II. BAZA POMOCY SPOŁECZNEJ

1. Jednostki organizacyjne pomocy społecznej

Pomoc społeczna jest organizowana przez organy administracji rządowej i samorządowej. Zadania administracji rządowej związane z systemem pomocy społecznej na poziomie regionu realizują służby wojewody. Do ich kompetencji należy m.in. wydawanie zezwoleń na prowadzenie placówek pomocowych (w tym: domów pomocy społecznej; placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, w tym prowadzonych na podstawie przepisów o działalności gospodarczej; całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych) i prowadzenie ich rejestrów, a także finansowe wspieranie programów pomocy społecznej oraz nadzór nad realizacją zadań pomocy społecznej samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Zadania te są wypełniane przez zespół pracowników wydziału urzędu wojewódzkiego właściwego do spraw pomocy społecznej. W województwie małopolskim jest to Wydział Polityki Społecznej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie.

W strukturze administracji samorządowej w województwie małopolskim na poziomie regionu działa Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, realizujący zadania województwa z zakresu pomocy społecznej, którego rolą jest kreowanie regionalnej polityki społecznej.

W gminach funkcjonują gminne ośrodki pomocy społecznej (182 jednostki), z kolei w powiatach – powiatowe centra pomocy rodzinie (19 jednostek)¹³.

Do zadań gminnej i powiatowej administracji samorządowej w zakresie pomocy społecznej należy między innymi prowadzenie placówek pomocowych oferujących wsparcie mieszkańcom o określonych problemach, tworzonych i nadzorowanych przez w/w gminne ośrodki i powiatowe centra. Oferta tych jednostek skierowana jest do osób, które ze względu na wiek, stan zdrowia czy sytuację życiową wymagają wsparcia okresowego lub stałej opieki.

Ze względu na charakter świadczonych usług jednostki te można podzielić na trzy podstawowe rodzaje: całodobowe, dzienne (niestacjonarne) oraz doradcze.

Pierwszy wymieniony rodzaj jednostek pomocowych (całodobowe) stanowią:

- domy pomocy społecznej – miejsca opieki całodobowej przeznaczone dla osób w podeszłym wieku, osób niepełnosprawnych fizycznie, niepełnosprawnych intelektualnie (również dzieci) oraz przewlekle somatycznie i psychicznie chorych;
- placówki opiekuńczo - wychowawcze – całodobowe placówki dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej lub tych, nad którymi opieka ta sprawowana była w sposób nieprawidłowy. Placówki opiekuńczo - wychowawcze – ze względu na spełniane przez nie funkcje – dzielą się na: interwencyjne (przyjmujące dzieci w sytuacjach nagłych, kryzysowych), socjalizacyjne (sprawujące opiekę nad dziećmi, dla których nie znaleziono rodzinnej opieki zastępczej) oraz rodzinne (zapewniające dzieciom wychowanie w warunkach zbliżonych do domu rodzinnego poprzez tworzenie wielodzietnej rodziny dla dzieci w różnym wieku). Wyróżniamy także placówki wielofunkcyjne, które łączą różne rodzaje usług w jednej jednostce.

Placówki oferujące pobyt dzienny (niestacjonarny) to przede wszystkim tzw. ośrodki wsparcia, świadczące pomoc środowiskową. Oferta ośrodków wsparcia jest skierowana głównie do osób, które nie wymagają opieki całodobowej, ale ze względu na swoje problemy,

¹³ W powiatach grodzkich (Kraków, Nowy Sącz, Tarnów) zadania powiatowych centrów pomocy rodzinie łącznie z zadaniami ośrodków pomocy społecznej pełnią miejskie ośrodki pomocy społecznej.

czy okresowo trudną sytuację potrzebują pomocy w codziennym funkcjonowaniu¹⁴. Wśród ośrodków wsparcia rozróżniamy: środowiskowe domy samopomocy dla osób chorujących psychicznie, dzienne domy pomocy dla osób starszych, ośrodki dla bezdomnych, kluby samopomocy i jadłodajnie.

Obok opisanych placówek wśród jednostek niestacjonarnych wyróżniamy placówki opiekuńczo - wychowawcze wsparcia dziennego przeznaczone dla dzieci i młodzieży. Dzielą się one na: placówki opiekuńcze (prowadzone w formie kół zainteresowań, świetlic, klubów, ognisk wychowawczych) pomagające najmłodszym w pokonywaniu trudności szkolnych i organizowaniu czasu wolnego oraz specjalistyczne, w których jest realizowany program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w tym terapia pedagogiczna, psychologiczna, rehabilitacja i resocjalizacja.

Trzecia grupa jednostek pomocy społecznej to instytucje doradcze. Są wśród nich placówki specjalistycznego poradnictwa (prawnego, rodzinnego i psychologicznego), ośrodki interwencji kryzysowej oraz ośrodki adopcyjno – opiekuńcze.

Placówki specjalistycznego poradnictwa świadczą pomoc osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych. Wyróżniamy poradnictwo prawne (udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego i ochrony praw lokatorów), rodzinne (pomoc w rozwiązywaniu szeroko rozumianych problemów funkcjonowania rodziny, w tym problemów wychowawczych w rodzinach naturalnych i zastępczych oraz problemów opieki nad osobą niepełnosprawną, a także terapia rodzinna) i psychologiczne (diagnozowanie, profilaktyka i terapia).

Ośrodki adopcyjno - opiekuńcze prowadzą zaś poradnictwo dla dzieci i rodziców dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. Równoległą funkcją, jaką pełnią te ośrodki jest działalność diagnostyczno – konsultacyjna. Jej celem jest pozyskiwanie, szkolenie i kwalifikowanie osób zgłaszających gotowość przysposobienia dziecka, pełnienia funkcji rodziny zastępczej czy prowadzenia placówki rodzinnej.

Z kolei rolą ośrodków interwencji kryzysowej jest udzielanie natychmiastowej specjalistycznej pomocy (usług psychologicznych, prawnych i hotelowych dostępnych przez całą dobę) osobom, rodzinom będącym ofiarami przemocy lub znajdującym się w innej sytuacji kryzysowej, tak by zapobiegać utrwalaniu czy pogłębianiu się problemów.

Infrastruktura socjalna w województwie małopolskim z roku na rok wzbogaca się. W 2009 r. powiaty i gminy prowadziły łącznie 394 jednostki pomocowe dla mieszkańców o określonych problemach. Wśród nich:

- 146 jednostek opieki całodobowej, w tym: 87 domów pomocy społecznej, 3 rodzinne domy pomocy i 56 całodobowych placówek opiekuńczo – wychowawczych;
- 170 dziennych placówek pomocowych, a wśród nich: 103 ośrodki wsparcia (w tym: 66 środowiskowych domów samopomocy dla osób chorych psychicznie, 4 dzienne domy pomocy dla osób starszych, 13 ośrodków dla osób bezdomnych, 4 jadłodajnie i 16 innych placówek) oraz 67 dziennych placówek opiekuńczo – wychowawczych;
- 32 instytucje doradcze, w ramach których funkcjonowało 15 ośrodków interwencji kryzysowej, 6 ośrodków adopcyjno - opiekuńczych i 11 jednostek specjalistycznego poradnictwa;

¹⁴ Ośrodki wsparcia są jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej dziennego pobytu. Jednak mogą w nich funkcjonować miejsca całodobowe okresowego pobytu.

- 46 mieszkań chronionych, funkcjonujących w celu przygotowania (pod opieką specjalistów) do samodzielnego życia osób tam przebywających lub zastępowania pobytu w placówce opieki całodobowej¹⁵.

Tabela X. Jednostki pomocy społecznej w Małopolsce o zasięgu lokalnym i ponadgminnym finansowane z budżetu gmin i powiatów ze środków na pomoc społeczną w latach 2000 – 2009

LATA	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rodzaj jednostki	Liczba jednostek									
domy pomocy społecznej	81	83	85	90	87	87	87	87	87	87
rodzinne domy pomocy	_*	_*	0	0	0	0	0	2	1	3
domy dla matek	_*	_*	_*	_*	0	0	0	0	0	0
ośrodki wsparcia	77	56	69	80	89	93	114	99	101	103
jednostki specjalistycznego poradnictwa	5	2	4	4	6	8	9	10	10	11
mieszkania chronione	4	6	11	12	13	24	29	32	40	46
ośrodki interwencji kryzysowej	5	4	6	6	6	10	12	14	14	15
ośrodki adopcyjno - opiekuńcze	6	6	6	6	6	7	7	6	6	6
placówki opiekuńczo - wychowawcze	101	80	86	104	102	105	103	110	121	123

*dane niedostępne w sprawozdaniach MPiPS-03.

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r.

¹⁵ Mieszkanie chronione to forma pomocy społecznej dla osób, które – ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę – potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają całodobowej opieki. Są one przeznaczone w szczególności dla osób: z zaburzeniami psychicznymi, opuszczających rodzinę zastępczą, placówkę opiekuńczo-wychowawczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

W porównaniu z rokiem 2008 liczba jednostek świadczących pomoc dla mieszkańców zwiększyła się w 2009 r. o kolejnych 14 placówek. Liczba placówek opieki całodobowej zwiększyła się o trzy jednostki: 2 rodzinne domy pomocy społecznej i 1 całodobową placówką opiekuńczo – wychowawczą. Należy dodać, iż łącznie przybyły dwie placówki ostatniego rodzaju (rodzinna i socjalizacyjna), ale w tym samym czasie inna taka placówka (rodzinna) przestała funkcjonować. Nie zmieniła się natomiast liczba domów pomocy społecznej.

Jeżeli chodzi o placówki wsparcia dziennego to przybyły w regionie także trzy tego typu jednostki, w tym: 1 placówka opiekuńczo - wychowawcza wsparcia dziennego i 2 ośrodki wsparcia. Wśród tego ostatniego typu jednostek łącznie powstało 6 nowych środowiskowych domów samopomocy, jednocześnie jeden w tym samym czasie przestał funkcjonować. Zaprzestaly działalności także 2 dzienne domy pomocy i 1 noclegownia.

Wśród instytucji doradczych przybył 1 ośrodek interwencji kryzysowej i 1 jednostka specjalistycznego poradnictwa (specjalistyczne poradnictwo rodzinne). Nie zmieniła się liczba ośrodków adopcyjno – opiekuńczych. Należy odnotować także, iż w tym samym czasie utworzono 6 kolejnych mieszkań chronionych.

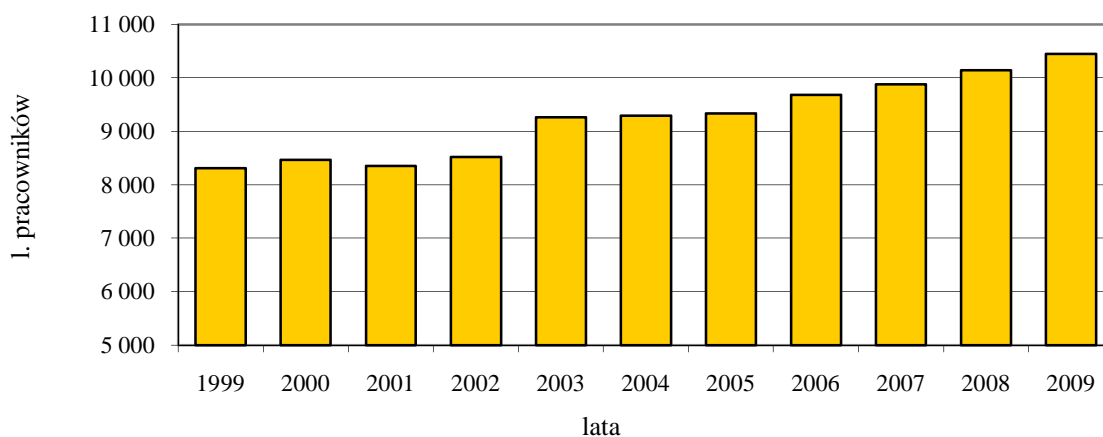
Spoglądając na infrastrukturę pomocową regionu z perspektywy ostatniego 10-lecia zwraca uwagę fakt, iż znacznie się ona wzbogaciła. W okresie od 2000 do 2009 r. przybyło aż 115 jednostek różnego przeznaczenia:

- 42 mieszkania chronione,
- 26 ośrodków wsparcia,
- 22 placówki opiekuńczo - wychowawcze dla dzieci i młodzieży,
- 10 ośrodków interwencji kryzysowej,
- 6 domów pomocy społecznej,
- 6 jednostek specjalistycznego poradnictwa,
- 3 rodzinne domy pomocy.

2. Kadra pomocy społecznej

Rozwijająca się infrastruktura socjalna i oferta pomocowa oraz troska o podnoszenie jakości usług, a także wprowadzenie nowych metod pracy z klientem pomocy społecznej determinują wzrost poziomu zatrudnienia w jednostkach pomocowych. W 2009 r. w województwie małopolskim w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej zatrudnionych było ogółem 10 448 pracowników. W porównaniu z poprzednim rokiem nastąpił wzrost zatrudnienia o 307 pracowników. Natomiast od 2006 r. zatrudnienie zwiększyło się o 767 osób. Porównując dane za wcześniejsze lata można zauważyć stałą tendencję wzrostową w tym zakresie. Od 1999 r. w sektorze pomocy społecznej w regionie przybyło 2 136 pracowników.

Wykres X. Liczebność kadry pomocy społecznej w województwie małopolskim w latach 1999 – 2009

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

Istniejące w strukturach regionalnych jednostki realizujące zadania z zakresu pomocy społecznej dysponowały w 2009 r. następującymi zasobami kadrowymi:

- służby wojewody realizujące zadania z zakresu pomocy społecznej w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie liczyły 39 pracowników (o 2 pracowników więcej niż rok wcześniej);
- w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej w Krakowie (w Działach: polityki społecznej i administracyjnych) pracowało 18 osób, czyli o 5-ciu pracowników więcej niż w 2008 r. Należy dodać, iż w Ośrodku zatrudniano w 2009 r. dodatkowo 45 osób (w trzech projektach systemowych realizowanych w ramach Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz w Dziale Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego).

W głównych jednostkach pomocy społecznej w gminach i powiatach w 2009 r. zatrudnionych było łącznie 3 364 osób, w tym:

- w powiatowych centrach pomocy rodzinie 271 pracowników (o 18 więcej niż w roku ubiegłym);
- w ośrodkach pomocy społecznej 3 093 osób (o 146 więcej niż w 2008 r.), w tym 1 506 pracowników socjalnych (o 74 więcej niż w 2008 r.);

W wyżej wymienionych typach jednostek pomocy społecznej można zaobserwować stały wzrost zatrudnienia od 1999 r., mimo że liczba tych jednostek pozostawała taka sama ze względu na zasady funkcjonowania systemu. Dotyczy to głównie ośrodków pomocy

społecznej (w których liczba pracowników zwiększyła się o 699) oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie (wzrost zatrudnienia o 142 osoby).

W pozostałych jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej na szczeblu lokalnym stan zatrudnienia w 2009 r. wyglądał następująco:

- w domach pomocy społecznej było zatrudnionych 5 496 pracowników (o 63 więcej niż w 2008 roku);
- w placówkach opiekuńczo – wychowawczych pracowało 830 osób (o 37 pracowników więcej niż w 2008 roku.);
- w ośrodkach wsparcia zatrudniano 559 pracowników (o 22 więcej niż rok wcześniej);
- w ośrodkach adopcyjno – opiekuńczych pracowało 31 osób (o 3 osoby więcej niż w 2008 roku);
- w ośrodkach interwencji kryzysowej łącznie zatrudnionych było 111 osób (o 11 więcej niż w roku 2008);

Należy dodać, iż placówki specjalistycznego poradnictwa w roku 2009, podobnie jak w poprzednich latach, nie zatrudniały pracowników etatowych.

Biorąc pod uwagę okres lat 2000 - 2009¹⁶ także należy zauważyć wzrost zatrudnienia w domach pomocy społecznej - zwiększyło się ono o 951 osób, a w ośrodkach wsparcia – zatrudniano w 2009 r. o 432 pracowników więcej niż w 2000 r. Jedynie w placówkach opiekuńczo – wychowawczych liczba pracowników zatrudnionych zmniejszyła się (o 185 osób) z 1 015 w 2000 r. do 830 w roku 2009.

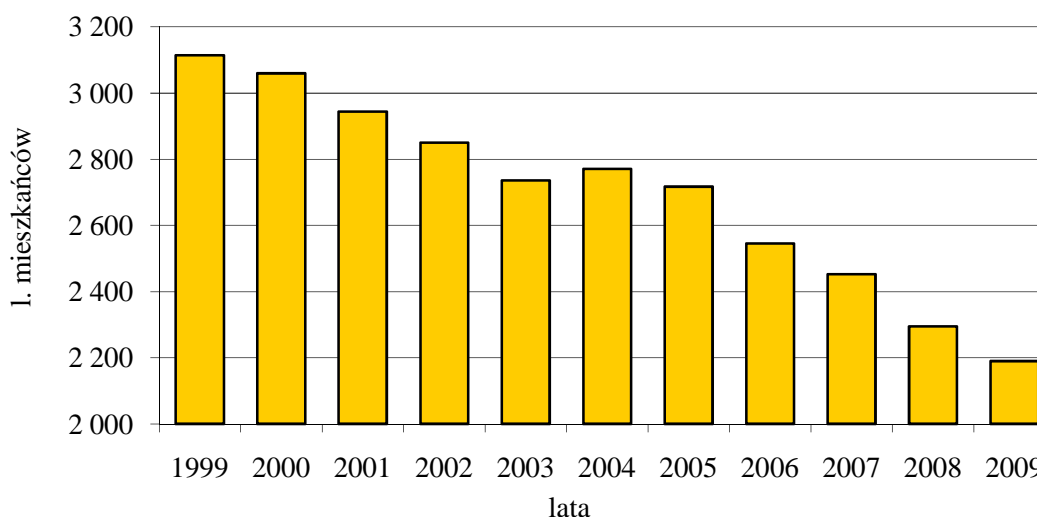
¹⁶ W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

3. Pracownicy socjalni

Prowadzenie pracy socjalnej i organizowanie dużej części zadań zapisanych w Ustawie o pomocy społecznej należy do obowiązków pracowników socjalnych. Z uwagi na rolę tej grupy pracowników w systemie pomocy społecznej w Ustawie określono proporcje liczby pracowników socjalnych do mieszkańców gminy. Zgodnie z Ustawą każdy ośrodek pomocy społecznej powinien zatrudniać przynajmniej trzech takich specjalistów bez względu na wielkość gminy, przy czym na 2 000 mieszkańców gminy powinien przypadać przynajmniej jeden pracownik socjalny.

W 2009 r. w małopolskich ośrodkach pomocy społecznej było zatrudnionych 1 506 pracowników socjalnych. Od ubiegłego roku przybyło 74 pracowników socjalnych w tych jednostkach, a od roku 2006 – 225. Przyglądając się ostatniemu dziesięcioleciu (lata 1999 – 2009) można zauważyć stały wzrost poziomu zatrudnienia pracowników socjalnych w regionie (łącznie o 471)¹⁷.

Wykres X. Średnia liczba mieszkańców na 1 pracownika socjalnego w województwie małopolskim w latach 1999 – 2009

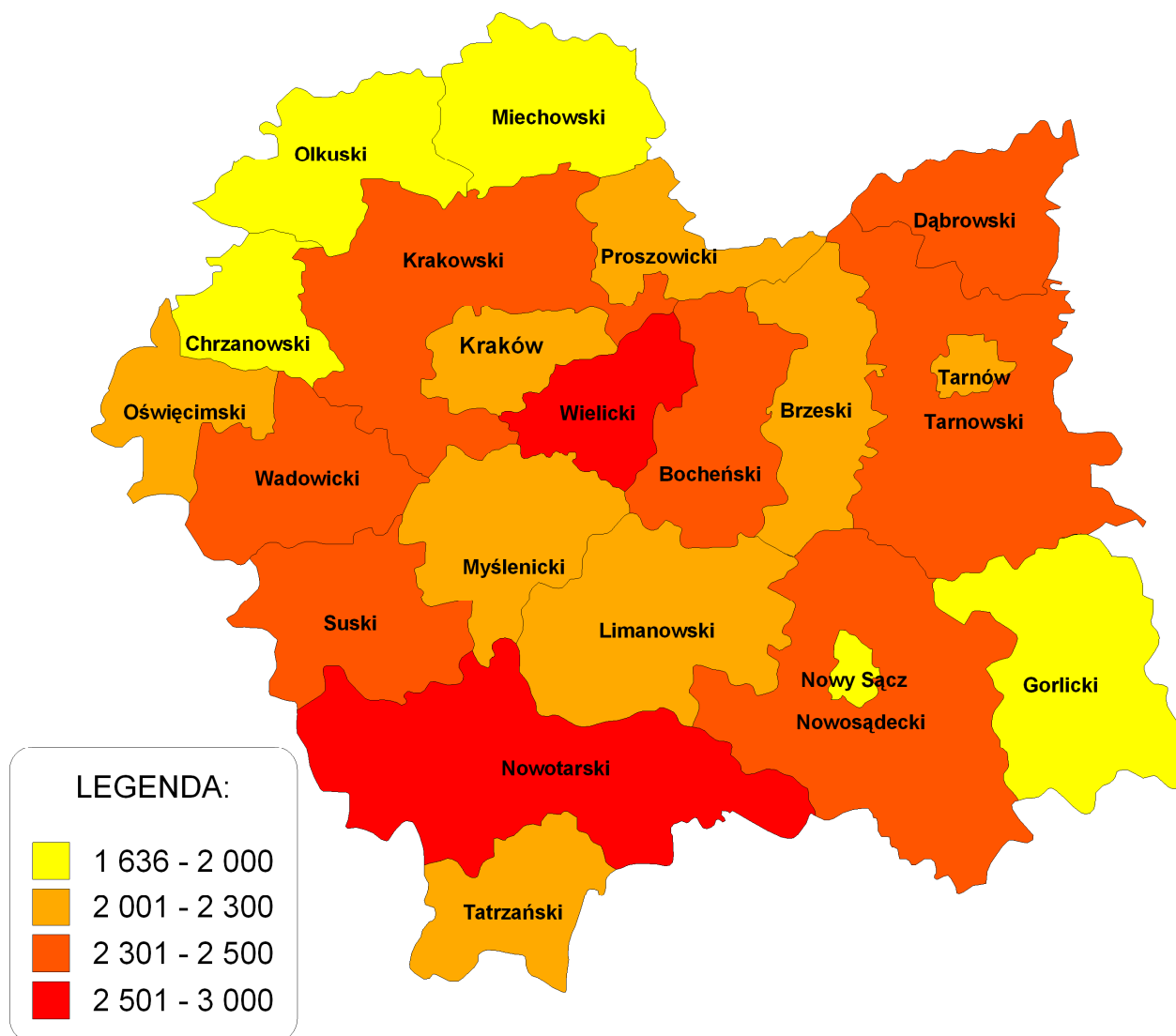

Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r. oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

Co prawda na koniec grudnia 2009 r. nie wszystkie gminy spełniły wymóg ustawy dotyczący proporcji zatrudniania pracowników socjalnych w stosunku do mieszkańców gminy, jednakże można zauważyć, iż dokonana się znacząca poprawa w tym zakresie, polegająca na zmniejszeniu się dysproporcji między stanem faktycznym a ustawowym wymogiem. W województwie małopolskim na statystycznego pracownika socjalnego w 2009 roku przypadało średnio 2 190 mieszkańców regionu. Było to przeciętnie o 105 mieszkańców mniej niż w roku 2008 i o 356 mniej niż w 2006 r. Poprawę sytuacji w omawianym zakresie można dostrzec także porównując dłuższy okres sprawozdawczy. W 1999 roku na jednego statystycznego pracownika socjalnego przypadało średnio 3 114 mieszkańców gminy, czyli o 924 mieszkańców więcej niż w roku 2009.

¹⁷ Jedynym wyjątkiem w stałym wzroście poziomu zatrudnienia pracowników socjalnych w województwie był rok 2004, kiedy to zanotowano minimalny spadek z 1 189 pracowników zatrudnionych w roku 2003 do 1 174 zatrudnionych w roku 2004.

Mapa X. Średnia liczba mieszkańców w powiatach Małopolski na 1 pracownika socjalnego w 2009 roku

Źródło: Opracowanie - „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie: danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 (stan na dzień 31 XII 2009 r.) oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie - Bank Danych Regionalnych.

W 2009 r. nie odnotowano sytuacji, w której omawiany wskaźnik przekroczyłby 3 000 mieszkańców gminy przypadających na jednego pracownika socjalnego, podczas gdy rok wcześniej odnotowano jeden taki powiat, a w 2006 r. aż pięć. Jeden powiat więcej spełniał też w 2009 r. wymóg ustawy dotyczący ilości zatrudnianych pracowników socjalnych w stosunku do liczby mieszkańców. Mimo sukcesywnej poprawy sytuacji w omawianym obszarze ciągle jednak zauważalne są znaczące różnice pomiędzy poszczególnymi powiatami w tym zakresie.

W 2009 r. w czterech powiatach ziemskich i jednym grodzkim spełniony był wymóg ustawy dotyczący ilości zatrudnianych pracowników socjalnych w stosunku do liczby mieszkańców (w 2008 r. wymóg ten spełniał jeden powiat mniej). Dotyczy to powiatów: chrzanowskiego, gorlickiego, miechowskiego i olkuskiego oraz miasta Nowy Sącz. Średnia ilość mieszkańców przypadających na 1 pracownika socjalnego dla powiatu (średnia gmin z danego powiatu) wyniosła na tych terenach od 1 636 do 1 966. W pozostałych 17 powiatach wspomniany wymóg ustawy nie został jeszcze osiągnięty. Jednak w ośmiu

z nich sytuacja jest stosunkowo korzystna – średnia ilość mieszkańców gminy przypadających na 1 pracownika socjalnego (liczona ze wszystkich gmin danego powiatu) była większa niż wymagana Ustawą przeciętnie o 41 do 285 osób. Przy czym w dwóch miastach na prawach powiatu – Krakowie i Tarnowie wskaźnik ten został tylko minimalnie przekroczony (odpowiednio o 41 i 56 mieszkańców). Natomiast najtrudniejsza sytuacja dotyczy powiatów nowotarskiego i wielickiego (odpowiednio 2 572 i 2 905 mieszkańców na 1 pracownika socjalnego – rok wcześniej aż w 7 powiatach omawiany wskaźnik przekroczył 2 500). W pozostałych powiatach na koniec 2009 roku na 1 pracownika socjalnego przypadało średnio od 2 364 do 2 480 mieszkańców.

III. FINANSOWANIE POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomoc społeczna, obok wsparcia opisanego w poprzednich rozdziałach (dokonywanego poprzez udzielanie świadczeń niepieniężnych przyznawanych bez względu na osiągnięty dochód), polega także na przyznawaniu i wypłacaniu przez gminy i powiaty świadczeń finansowych. Świadczenia te Ustawodawca dzieli na dwa rodzaje: własne i zlecone przez administrację rządową.

Zadania własne samorządy gminne realizują m.in. poprzez przyznawanie i wypłacanie dwóch rodzajów zasiłków. Pierwsze - zasiłki celowe, przyznawane są głównie na pokrycie kosztów powstałych w wyniku zdarzenia losowego, a także by sfinansować wydatki na świadczenia zdrowotne dla osób bezdomnych oraz innych nie posiadających dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Drugie z nich to zasiłki okresowe przyznawane w przypadku długotrwałej choroby, niepełnosprawności lub bezrobocia osobom posiadającym dochody, które nie przekraczają progu uprawniającego do korzystania z pomocy społecznej. Do zadań własnych gminy należy także zapewnianie posiłku (zwłaszcza dzieciom) i udzielanie schronienia osobom potrzebującym.

Kolejnym zadaniem własnym samorządów gminnych jest organizowanie usług opiekuńczych, polegających na wsparciu mieszkańców, którzy z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, pielęgnacji, organizowania kontaktów z otoczeniem, a są ich pozbawieni. Szczególny rodzaj usług opiekuńczych oferowanych przez gminy to usługi specjalistyczne, dostosowane do indywidualnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia czy typu niepełnosprawności, świadczone przez osoby z odpowiednim przygotowaniem zawodowym.

Innym rodzajem świadczeń realizowanych przez samorządy gminne są świadczenia z zakresu zadań zleczanych tym jednostkom przez administrację rządową. Należy do nich wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z kłęską żywnościową lub ekologiczną oraz prowadzenie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w miejscu ich zamieszkania. Do zadań zleczonych gminom do 2009 r. kwalifikowano także udzielanie zasiłków stałych dla osób całkowicie niezdolnych do pracy z powodu wieku lub inwalidztwa, o odpowiednio niskich dochodach¹⁸.

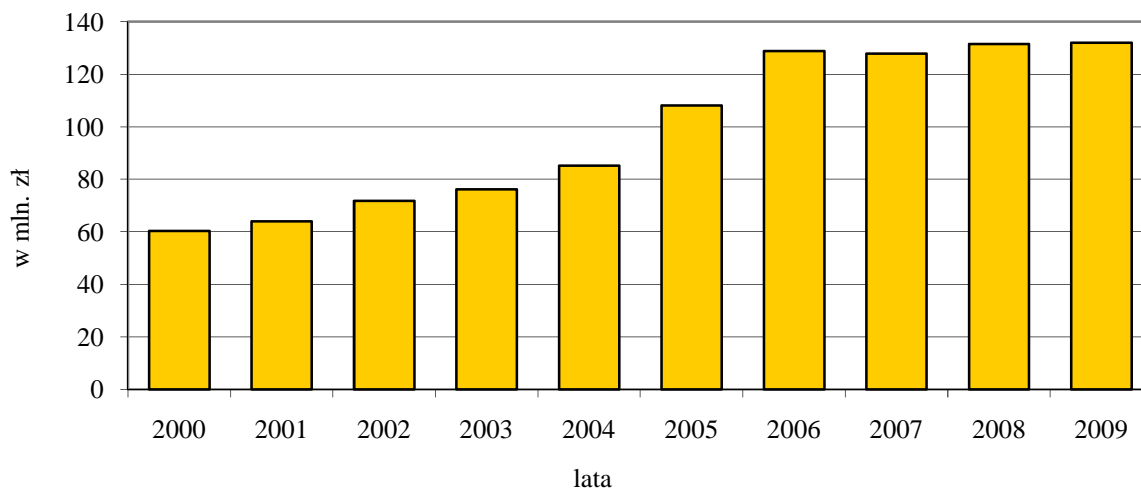
Małopolskie gminy w 2009 roku realizując ustawowe zadania z obszaru pomocy społecznej (własne i zlecone) wydatkowały na świadczenia w łącznie 180 284 114 złotych, o 1 511 102 zł więcej niż w roku ubiegłym.

Na realizację świadczeń będących zadaniami własnymi przeznaczono 131 879 550 złotych, w tym 26 786 034 zł stanowiła dotacja celowa z budżetu państwa na pokrycie części wydatków związanych z zasiłkami okresowymi. Porównując ostatnie lata zwraca uwagę fakt, iż w roku 2008 dotacja ta była wyższa o blisko 260 tysięcy złotych.

Analizując dane za poprzednie lata zwraca uwagę systematyczny wzrost środków finansowych, wydatkowanych w gminach na świadczenia w ramach realizacji zadań własnych w zakresie pomocy społecznej. W 2000 roku kwota świadczeń wypłaconych wyniosła 60 265 071 zł, w 2002 r. była wyższa o ponad 11,5 mln złotych. W 2004 roku na cel ten wydatkowano blisko 25 mln zł więcej niż w 2000 r., a w 2006 roku – o ponad 68,5 mln zł więcej. W roku 2009 suma środków finansowych przeznaczonych na realizację zadań własnych gmin była większa niż w 2000 r. już o ponad 71,6 mln zł.

¹⁸ W połowie 2009 r. nastąpiła zmiana w Ustawie o pomocy społecznej i zasiłki stałe zostały włączone do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym (przy czym nadal są one dotowane w 100% z budżetu Państwa). Jednak do celów sprawozdawczych do końca 2009 r. zadanie to było kwalifikowane jako zadanie zlecone gminom przez administrację rządową.

Wykres X. Środki finansowe na zadania własne małopolskich gmin z zakresu pomocy społecznej w latach 2000 – 2009

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

Tabela X. Świadczenia udzielone w Małopolsce w latach 2000 – 2009 – zadania własne gmin

ROK	liczba osób, którym przyznano świadczenia	kwota świadczeń w złotych	liczba rodzin	liczba osób w rodzinach	średnie roczne świadczenie w złotych
2000	120 672	60 265 071	77 429	303 038	198,9
2001	122 382	63 930 868	83 503	327 999	194,9
2002	148 049	71 796 800	91 712	363 874	197,3
2003	154 852	76 179 379	95 311	372 233	204,7
2004	142 912	85 166 991	91 273	349 139	243,9
2005	158 494	108 125 582	92 847	344 990	313,4
2006	158 320	128 791 208	94 751	337 421	381,7
2007	146 512	127 828 520	87 397	284 871	448,7
2008	133 248	131 421 310	74 616	243 026	540,8
2009	133 481	131 879 550	77 062	241 620	545,8

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r.

Analogicznie do całej puli środków finansowych przeznaczanych na świadczenia w ramach zadań własnych w gminach, zwiększa się średnia roczna wartość świadczenia (przeliczanego na jednego członka rodziny objętej wsparciem). W roku 2000 średnie świadczenie wynosiło niespełna 199 złotych, w 2004 r. 243,90 zł, a w 2006 już 381,70 zł.

Natomiast w 2009 r. średnia roczna wartość takiego świadczenia osiągnęła poziom 545,80 zł i była wyższa o 347 zł niż w 2000 roku.

Na zadania zlecone w 2009 r. w małopolskich gminach przeznaczono łącznie 48 404 564 zł. Jest to kwota wyższa o ponad 1 mln zł niż w 2008 r., jednak o ponad 13,6 mln zł niższa niż w 2006 r.¹⁹. Średnie roczne świadczenie z zakresu zadań zleconych w przeliczeniu na 1 członka rodziny objętej pomocą w 2009 roku wyniosło 2 305 zł i jest to kwota wyższa o 133,20 złote niż w 2008 r. i o 38,90 zł niż w roku 2006. Należy zwrócić uwagę, iż na zasiłki stałe przeznaczono w 2009 r. 45 068 198 zł, co stanowi 93% wszystkich środków finansowych przeznaczanych na zadania zlecone gminom przez administrację rządową. Jest to kwota o ponad 788 tysięcy zł większa niż w 2008 r. i o prawie 827 tysięcy zł wyższa niż w roku 2007.

Tabela X. Świadczenia udzielone w Małopolsce w latach 2000 – 2009 – zadania zlecone gminom

ROK	liczba osób, którym przyznano świadczenia	kwota świadczeń w złotych	liczba rodzin	liczba osób w rodzinach	średnie roczne świadczenie w złotych
2000	63 209	132 873 240	61 680	234 468	566,70
2001	51 882	141 250 499	50 647	178 755	790,20
2002	62 374	159 840 027	60 591	219 973	726,60
2003	56 973	141 172 499	55 296	193 832	728,30
2004	20 148	46 236 165	20 245	63 144	732,20
2005	12 794	39 494 881	12 644	23 844	1 656,40
2006	32 122	62 040 799	14 156	27 375	2 266,30
2007	14 422	48 566 098	14 234	25 135	1 932,20
2008	13 861	47 351 702	13 687	21 801	2 172,00
2009	13 907	48 404 564	13 728	20 998	2 305,20

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r.

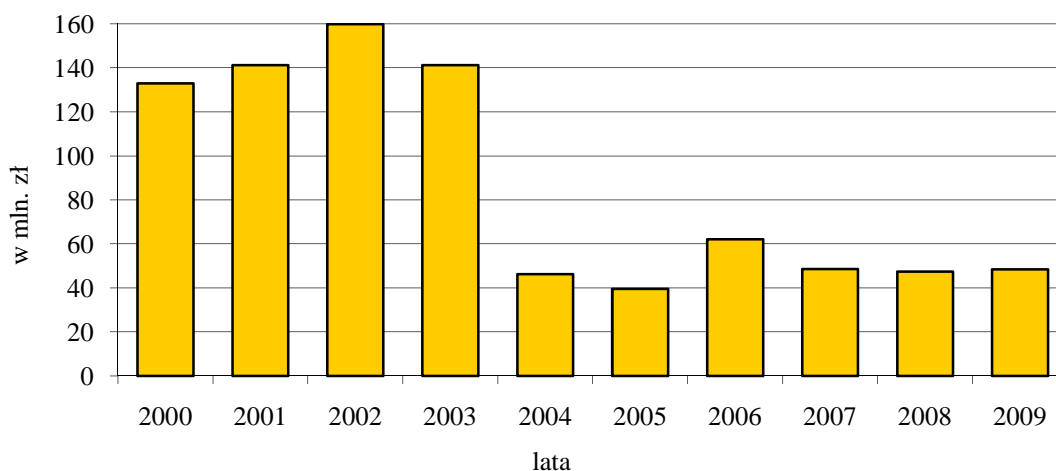
Analizując świadczenia wypłacane od 2000 r. przez samorzady gminne w ramach zadań zleconych przez administrację rządową należy zwrócić uwagę na dwie kwestie. Pierwszy ważny czynnik wpływający na wysokość puli środków wypłacanych w kolejnych latach w ramach zadań zleconych samorządom gminnym przez administrację rządową to przeniesienie w 2004 roku niektórych rodzajów świadczeń do innych systemów zabezpieczenia społecznego. Poprzez zmiany w Ustawie o pomocy społecznej wyłącznie z zadań zleconych gminom (a także z zadań pomocy społecznej w ogóle) renty socjalne dla osób niepełnosprawnych od dzieciństwa (w roku 2003 miały one ponad 53% udział w środkach wydatkowanych przez gminy na zadania zlecone). Łączna suma wydatków

¹⁹ Spadek wysokości środków finansowych przeznaczanych na zadania zlecone pomiędzy rokiem 2006 a 2007 wynika głównie z wypłaty zasiłków na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową w 2006 r., kiedy wypłacono blisko 20 tysięcy takich zasiłków (głównie dla małopolskich rolników, którzy utracili zbiory z powodu suszy mającej miejsce w naszym województwie).

na wypłatę rent socjalnych wyniosła w 2003 r. 75 196 tys. zł. Ponadto do sytemu świadczeń rodzinnych przeniesiono zasiłki macierzyńskie, rodzinne i pielęgnacyjne, na które w roku 2003 w województwie małopolskim przeznaczono blisko 22 000 tys. złotych. W związku z tym od roku 2004 nastąpił znaczny spadek liczby rodzin (i osób) obejmowanych tego rodzaju świadczeniami, w porównaniu do lat poprzednich.

Warto również zaznaczyć, iż na wahania ogólnej kwoty świadczeń finansowych związanych z realizacją zadań zleconych jednostkom gminnym przez administrację rządową w kolejnych latach ma wpływ wielkość wsparcia finansowego udzielanego jako zasiłek celowy związany z klęską żywiołową lub ekologiczną. Dla przykładu w roku 2006 wsparcie to stanowiło ponad 30% wszystkich świadczeń finansowych wypłaconych w tym roku w ramach zadań zleconych gminom. Tymczasem w następnych latach środki przeznaczane na ten cel były znacznie mniejsze (w 2007 r. – 2,8%, w 2008 r. – 0,1%, a w 2009 r. – 0,02% wydatków na zadania zlecone).

Wykres X. Środki finansowe na zadania z zakresu pomocy społecznej zlecone gminom w Małopolsce w latach 2000 – 2009

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskiego Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

Samorządy powiatowe realizują zadania własne z obszaru pomocy społecznej poprzez wypłacanie świadczeń mających na celu pomoc finansową przeznaczoną na życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem osób opuszczających różnego typu placówki oraz realizację świadczeń dla rodzin zastępczych funkcjonujących na ich terenie. Natomiast zadaniem zlecanym powiatom przez administrację rządową jest pomoc dla uchodźców przeznaczana na: utrzymanie, naukę języka polskiego oraz poradnictwo. Środki finansowe na realizację tych ostatnich nie były jednak w 2009, podobnie jak w latach poprzednich, wydatkowane w Małopolsce.

Jeżeli chodzi o zadania własne powiatów, to w 2009 r. na świadczenia mające na celu życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem osób opuszczających stacjonarne placówki wydatkowano 8 519 924 zł. Jest to kwota mniejsza o ponad 702 tysiące zł niż w 2008 r. i o ponad 526 tysięcy zł mniejsza niż w 2006 r.

Środki te w 2009 r. przeznaczane były głównie na kontynuowanie nauki (5 750 097 zł). Mniej środków wydatkowano na usamodzielnienie (1 313 085 zł) oraz na zagospodarowanie w formie rzeczowej (1 307 338 zł). Najmniejszą część omawianej puli

środków stanowiła pomoc finansowa mająca na celu wsparcie w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym pobyt w mieszkaniach chronionych (149 404 zł).

Wsparcie to dotyczyło, podobnie jak w roku ubiegłym, młodzieży opuszczającej: rodziny zastępcze, placówki opiekuńczo - wychowawcze, zakłady poprawcze, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, specjalne ośrodki szkolno - wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno - wychowawcze, oraz kobiet opuszczających domy dla matek z małymi dziećmi i kobiet w ciąży.

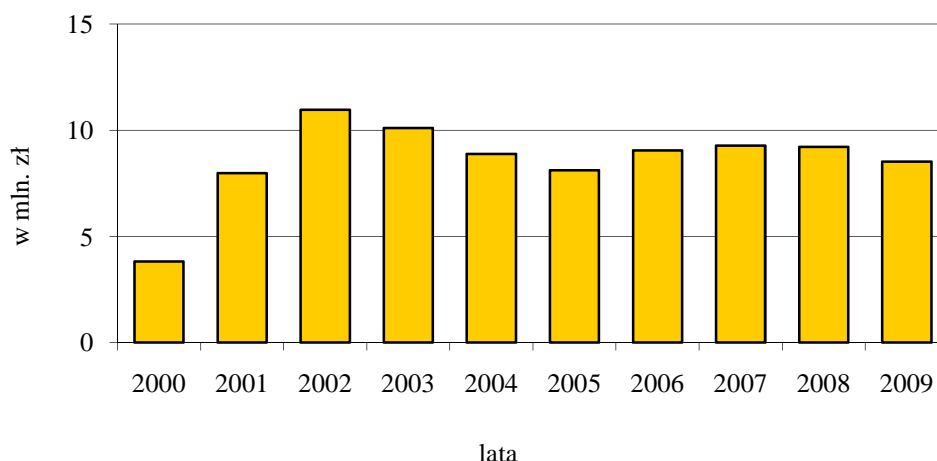
Tabela X. Świadczenia udzielone w Małopolsce w 2009 roku - zadania własne powiatów

Rodzaj jednostki	Kwota świadczeń w zł
rodziny zastępcze	5 739 456
placówki opiekuńczo - wychowawcze typu rodzinnego i socjalizacyjnego	2 312 208
zakłady poprawcze	50 883
młodzieżowe ośrodki wychowawcze	394 626
specjalne ośrodki szkolno - wychowawcze	17 745
młodzieżowe ośrodki socjoterapii	1 976
domy dla matek z małymi dziećmi i kobiet w ciąży ²⁰	1 976
specjalne ośrodki szkolno - wychowawcze	1 054
RAZEM	8 519 924

pomoc mająca na celu życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem osób opuszczających niektóre typy placówek.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2009 r. (stan na dzień 31 XII 2009 r.).

Wykres X. Środki finansowe na życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem opuszczających niektóre typy placówek w Małopolsce w latach 2000 – 2009

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

W 2009 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 2 649 rodzin zastępczych. W stosunku do lat poprzednim zauważalna jest niewielka tendencja spadkowa, gdyż liczba

²⁰ Mimo braku jednostek pełniących funkcję domów dla matek z małymi dziećmi i kobiet w ciąży w regionie zostało wypłacone w 2009 r. świadczenie na kontynuowanie nauki dla mieszkanki Małopolski przebywającej w tego typu placówce poza terenem naszego województwa.

rodzin zastępczych w 2009 r. była mniejsza o 88 w stosunku do 2008 roku i o 97 w porównaniu do roku 2006. Taka tendencja (w konsekwencji zmniejszającej się liczby rodzin zastępczych) dotyczy również liczby dzieci przebywających w tych rodzinach. W roku 2009 w rodzinach zastępczych przebywało 4 095 dzieci. W porównaniu z 2008 r. liczba ta zmalała o 45 dzieci, natomiast w stosunku do roku 2006 liczba ta zmniejszyła się o 96.

Biorąc jednak pod uwagę dłuższy okres sprawozdawczy (lata 2001 – 2009) można zauważyć, iż generalnie liczba rodzin zastępczych w regionie wzrosła dość znacznie (o 223 rodziny). W związku z funkcjonowaniem coraz większej liczby rodzin zastępczych zwiększyła się także liczba dzieci objętych tą formą opieki (o 917). Natomiast obserwowany na przełomie lat 2000 i 2001 spadek ilości rodzin zastępczych tłumaczyć należy trwającą w tym czasie reformą systemu opieki nad dzieckiem i rodziną i związaną z nią zmianą sposobu organizowania rodzinnej opieki zastępczej. Spadek liczby rodzin zastępczych w tym okresie może mieć także związek z wejściem w fazę usamodzielnień młodzieży urodzonej w okresie wyżu demograficznego lat 80-tych. W latach 2001-2006 systematycznie wzrastała liczba rodzin zastępczych funkcjonujących w regionie, zwiększała się też liczba dzieci umieszczonych w tych rodzinach.

Tabela X. Świadczenia udzielone w Małopolsce w latach 2000 – 2009 – zadania własne powiatów c.d.

Środki finansowe na świadczenia dla małopolskich rodzin zastępczych

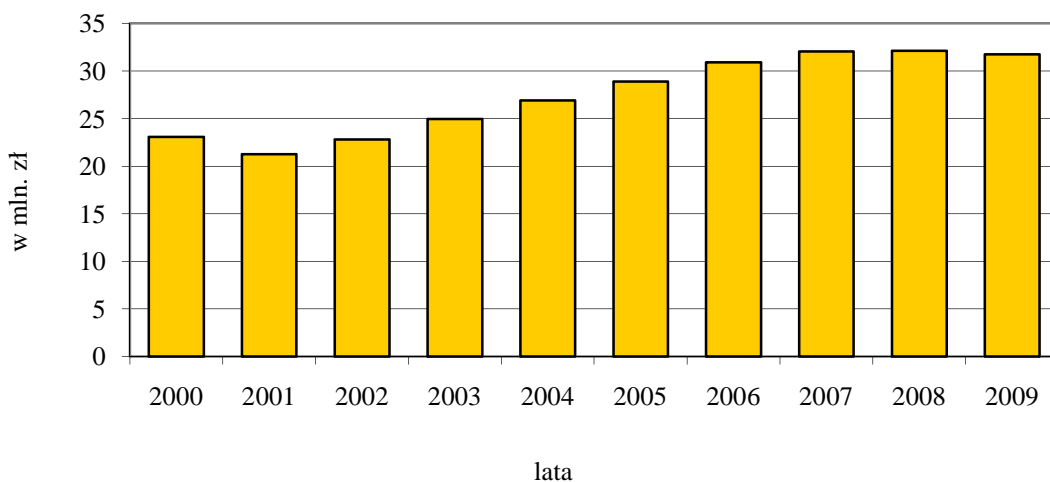
ROK	liczba osób którym przyznano świadczenia	kwota świadczeń w złotych	liczba rodzin zastępczych	liczba dzieci w rodzinach zastępczych
2000	3 795	23 096 214	2 933	3 795
2001	3 198	21 286 397	2 416	3 178
2002	3 358	22 823 004	2 445	3 321
2003	3 548	24 975 155	2 506	3 499
2004	3 801	26 879 168	2 600	3 752
2005	4 054	28 893 565	2 677	3 972
2006	4 294	30 896 142	2 746	4 191
2007	4 263	32 040 157	2 743	4 153
2008	4 274	32 107 155	2 737	4 140
2009	4 206	31 728 292	2 649	4 095

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych

Źródło: Opracowanie: „Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. i 2009 r.

Konsekwencją zmniejszającej się liczby rodzin zastępczych funkcjonujących w regionie były nieco mniejsze środki, jakie wydatkowano na świadczenia dla nich. W 2009 r. łączna kwota tych środków wyniosła 31 728 292 zł. Było to blisko 379 tysięcy zł mniej niż w 2008 r. i prawie o 312 tysięcy zł mniej niż w 2007 r. Jednak porównując wcześniejsze lata można zauważyć wzrost wysokości środków wydatkowanych na świadczenia dla rodzin zastępczych. W porównaniu z rokiem 2001 r. kwota ta zwiększyła się o ponad 10,4 mln zł.

Wykres X. Środki finansowe na świadczenia dla małopolskich rodzin zastępczych w latach 2000 – 2009

W roku 1999 sprawozdanie MPiPS-03 I-XII, o które oparta jest analiza publikowane było w formie uniemożliwiającej porównanie danych.

Źródło: Opracowanie – „Małopolskiego Obserwatorium Polityki Społecznej – Etap I” na podstawie danych Sprawozdania MPiPS-03 I-XII 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 r. oraz 2009 r.

*Zespół
Małopolskiego Obserwatorium Polityki Społecznej*

Opracowanie:

Iwona Banasiewicz
Małgorzata Szlązak